

Голові спеціалізованої вченої ради у
Вінницькому державному педагогічному
університеті імені Михайла Коцюбинського,
доктору історичних наук, професору,
завідувачу кафедри культури, методики
навчання історії та спеціальних історичних
дисциплін Коляструк Ользі Анатоліївні

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента Стадник Олени Олексіївни, кандидата історичних наук, доцента, доцента кафедри історії України Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського на дисертацію Гаврищука Віталія Миколайовича на тему «Подільський губернський революційний трибунал у 1919 – 1923 рр.: організація, кадрове забезпечення та діяльність», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду в на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Актуальність теми. Розбудова судової влади в Україні у контексті європейського майбутнього, створення міцного, чіткого та дієвого механізму правового захисту громадян відповідно до принципів верховенства права неможлива без дослідження усіх етапів генезису судової влади нашої країни, у тому числі і розвитку окремих її структурних ланок. На сьогоднішній день не існує комплексного напрацювання з історії діяльності Подільського революційного трибуналу, тому актуальність теми дослідження не викликає заперечень. Висвітлена проблема дає змогу дослідити не тільки організацію та діяльність ревтрибуналу на Поділлі, а й розкрити мету запровадження,

призначення та спрямування цих псевдосудових органів, створених більшовицькою владою, показати через призму його функціонування регіональні особливості практики «червоного терору» і таким чином промаркувати сторінки радянської доби, які невиправдано замовчувалися протягом тривалого часу. Також варто погодитися з дисертантом В. М. Гаврищуком стосовно актуальності даної проблеми, яка дозволяє зрозуміти сутність російської окупаційної політики в Україні у 20-х рр. XX ст. та причини поразки українського національно-визвольного руху, що є особливо важливим в умовах нинішнього повномасштабного російського вторгнення (с. 14).

Рівень виконання поставленого завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Дослідження Віталія Миколайовича Гаврищука складається з восьми ключових позицій: вступу, чотирьох розділів, висновків, джерел та літератури, додатків. Крім того, варто наголосити на наявності анотації українською і англійською мовами.

У першому розділі роботи «Історіографія, джерела та методологія дослідження» автор розкрив стан наукового висвітлення теми, джерельну базу та теоретико-методологічні засади дослідження. Історіографія проблематики слушно поділена на два хронологічних періоди – радянську і сучасну, до огляду залучено як загальний спектр праць, так і праці подільських науковців, причому як історичного, так і юридичного спрямування. Згадано напрацювання зарубіжних вчених. Докладно проаналізовано ідеологічне спрямування досліджень радянського періоду та виокремлено особливості робіт 1920-х, 1930-х – 1950-х і 1950-х – 1991 рр.

Особливої уваги заслуговує обширна джерельна база роботи. Так, для виконання поставлених завдань було залучено і ґрунтовно вивчено великий масив архівних матеріалів – ЦДАВО та ЦДАГО України, ДАВіО, ДАХмО, збірники документів, особові матеріали, а також матеріали періодичної преси того часу. Ретельно опрацьовано фонд Міністерства юстиції України, докладно

описано фонди Держархіву Вінницької області, зокрема, Подільського губревтрибуналу, Подільського відділу юстиції та Подільського губвиконкому. Це дало змогу досліднику висвітлити законодавчу базу організації революційних трибуналів, показати їх судову практику та масштаби репресивної діяльності, з'ясувати кількісний та якісний склад Подільського трибуналу, розкрити проблеми, що виникали у процесі його організації та функціонування. Особливої уваги заслуговує залучення спогадів держслужбовців Подільської губернії, які торкаються процесів становлення радянської влади у краї та характеристика перших очільників Подільського губревтрибуналу.

Методологічною складовою роботи стало залучення автором широкого комплексу методів і принципів, які дозволили систематизувати інформацію та порівняти діяльність Подільського ревтрибуналу з іншими регіонами, що, на наше переконання, виявилось досить вдалим. Застосування ряду загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціально-наукових методів дослідження вказує на якісне оволодіння здобувачем методології наукової діяльності.

Другий розділ «Подільський губревтрибунал в системі репресивно-каральних органів» присвячено аналізу нормативних документів щодо створення революційних трибуналів та організації такого спеціального судового органу на Поділлі. Окрім дослідження організаційно-правових аспектів показано специфіку його діяльності, пов'язану з історичними особливостями Подільського регіону, зокрема, з прикордонним становищем території. Цікавим є порівняння у даному ключі показників діяльності місцевого губревтрибуналу із загальноукраїнськими, зокрема, по кількості справ, числу обвинувачуваних та винесення смертних вироків. Важливим, на нашу думку, є і розкриття сутності ревтрибуналів, їх класового і репресивного характеру та «революційної правосвідомості», яка підміняла норми закону. Безперечно, що метою запровадження революційних трибуналів стало кримінальне переслідування

ворогів революції, створення суду, якому б не заважали численні юридичні формальності і який надавав законності репресіям, застосовуваним владою. Слід погодитися з дисертантом і у тому, що за допомогою ревтрибуналів впроваджувалися комуністичні перетворення і розпорядження радянського режиму, які не знаходили підтримки населення.

У третьому розділі дисертаційного дослідження «Кадровий склад, умови праці та матеріально-технічне забезпечення діяльності» автор детально аналізує керівний склад ревтрибуналу та колегій і робить висновок, що він формувався виключно за класовим, а не за демократичним принципом, коли ні рівень освіти, ні професійний досвід не мали ніякого значення. Даний розділ містить багатий статистичний матеріал, який відтворює партійну, соціальну та національну приналежність членів губернського трибуналу, причини кадрових змін, трудову дисципліну та психологічний клімат у колективі. Виклад матеріалу підкріплюється додатками. Докладно розкриваються проблеми матеріально-технічного забезпечення працівників, такі як нестача приміщень, приладдя, недостатність фінансування, низька заробітна плата, незабезпеченість житлом, що негативно впливало на роботу і породжувало масу зловживань, а також приводило до плинності кадрів.

Четвертий розділ «Судова діяльність губревтрибуналу з розгляду кримінальних справ» висвітлює коло справ, які розглядалися революційним трибуналом, зокрема, вчинення «контрреволюційних злочинів», «посадових злочинів» та справ щодо порушень податкового законодавства. На конкретних прикладах автор ілюструє ставлення радянської влади до військовослужбовців збройних формувань УНР, лідерів повстанських загонів, національних меншин, показує роль губревтрибуналу у антицерковній політиці керівництва та вилученні церковних цінностей, а також у здійсненні продовольчої диктатури, аналізує систему покарань за вчинення таких злочинів. Важливим є порівняння на губернському та республіканському рівні, що виокремлюють особливості

Подільського регіону, однак дають змогу прослідкувати і загальноукраїнські тенденції.

Повністю обґрунтованими та осмисленими є висновки наукової роботи, що відповідають поставленим завданням.

Новизна представлених теоретичних результатів, проведених здобувачем досліджень. Принципово новою стала оцінка ролі і місця Подільського губернського революційного трибуналу в системі карально-репресивних органів радянської влади на початку 20-х рр. XX ст.

Уперше: здійснено аналіз джерел, історіографічної спадщини та представлено висновки, зроблені попередніми дослідниками щодо організації та функціонування революційних трибуналів; проведено цілісне і комплексне вивчення діяльності Подільського губернського ревтрибуналу, що дозволило зробити порівняльний аналіз його практик реалізації політики радянської влади з іншими губернськими спеціальними судовими органами; розкрито кадровий склад ревтрибуналу, класовий принцип його формування, відсутність належної кваліфікації співробітників, недостатність матеріально-технічного забезпечення; показано напрямки діяльності Подільського губревтрибуналу; означено вплив історичних, географічних та політичних особливостей Подільського регіону на діяльність трибуналу, зокрема, переважання серед кримінальних злочинів посадової злочинності, «політичного бандитизму» та податкових правопорушень; проаналізовано судову діяльність виїзних продсесій.

Ступінь відповідності наукових положень, сформульованих у дослідженні. Якість результатів дисертації в опублікованих працях. Структура, мета і завдання, практичне і наукове значення роботи витримані із дотриманням визначених вимог. Хронологічні та географічні межі не викликають заперечення. Чітко сформульовані об'єкт та предмет роботи. Дисертаційне дослідження знайшло достатнє висвітлення на сторінках міжнародних та українських видань. Авторіві вдалося взяти участь у наукових

конференціях, що засвідчує високу апробацію основних висновків та результатів представленого дослідження.

Наукова обґрунтованість і загальна оцінка дисертації з урахуванням дотримання нею академічної доброчесності. Дисертація В. М. Гаврищука є самостійним та завершеним дослідженням, в якій вирішено наукові завдання відповідно до поставленої мети.

Однак слід висловити кілька рекомендацій, які в цілому не впливають на загальне позитивне враження та високу оцінку наукового дослідження:

- варто було б до історіографічної складової додати окремі праці сучасних науковців, які розглядають діяльність губревтрибуналів інших регіонів України;
- текст дисертації, де окреслюються особливості Подільської губернії, можна було доповнити її загальною характеристикою;
- подати структуру губревтрибуналу було б доцільніше перед характеристикою роботи його окремих відділів у підрозділі 2.3;
- у дисертаційному дослідженні присутні незначні мовні огріхи, які не впливають на викладення сутності теми.

Загалом дисертація Віталія Гаврищука є завершеною працею, у якій досить повно розкрито наукову проблему, що пов'язана зі становленням та діяльністю Подільського губернського революційного трибуналу у 1919 – 1923 рр. Наукове значення мають висновки, сформульовані автором. Отже, дане наукове дослідження « Подільський губернський революційний трибунал у 1919 – 1923 рр.: організація, кадрове забезпечення та діяльність» містить актуальні науково-обґрунтовані результати та висновки, має концептуальну завершеність, наукову новизну та цілісний характер.

Вказана дисертація відповідає вимогам Порядку «Про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого кабінетом Міністрів України від 12 січня 2022 р.(№ 44), в її автор – Гавришук Віталій Миколайович – заслуговує на

присудження наукового ступеня доктор філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Офіційний рецензент:

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

Олена СТАДНИК

